

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ЛІГА СТУДЕНТІВ АСОЦІАЦІЇ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 18–19 травня 2017 року)

Частина 1

Суми
Сумський державний університет
2017

ПРАВОВА ОХОРОНА ТРАНСГЕННИХ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

Золота Л.В

Студентка I курсу магістратури ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Дерев'янюк Б.В.

д.ю.н., професор, професор кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Найбільш перспективним напрямком розвитку харчової промисловості на сучасному етапі є широке застосування біотехнології, що забезпечує створення генетично модифікованих рослин. Вони більш високопродуктивні та врожайні, більш стійкі до захворювань, шкідників, низьких температур, посухи та інших несприятливих природних факторів.

Термін «генетично модифікований організм» законодавчо визначений Директивою ЄС 2001/18/ЄС від 16 грудня 2002 року про навмисний випуск у навколишнє середовище генетично модифікованих організмів. Відповідно до ч. 2 ст. 2 цієї Директиви генетично модифікованим організмом є будь-який організм, окрім людини, у якому генетичний матеріал було змінено у спосіб, неможливий у природних умовах у процесі парування і/або природної рекомбінації[9,с.19]. Директива чітко визначає, що люди не розглядаються як організми, та перераховує технології, використання яких дає змогу отримати генетично модифіковані організми. У Картахенському протоколі про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття використовується термін «живий модифікований організм» (ЖМО). Статтею 3 протоколу ЖМО визначено як будь-який живий організм, що містить нову комбінацію генетичного матеріалу, отриману внаслідок використання сучасної біотехнології [5, с. 4].

У законі України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» ці обидва поняття об'єднані і визначені як: «генетично модифікований організм, живий змінений організм (ГМО) — будь-який організм, у якому генетичний матеріал був змінений за допомогою штучних прийомів переносу генів, які не відбуваються в природних умовах [4, с. 1].

Метою генетичного модифікування є досягнення бажаних ознак організму-реципієнта з використанням меншої кількості селекційних поколінь і, відповідно, з набагато меншими тимчасовими витратами, ніж традиційна селекція. Крім того, воно дозволяє проводити точніші маніпуляції над геномом шляхом вибіркового виділення і перенесення гену, що виключно цікавить дослідників. Проте при застосуванні методів, що існують на сьогоднішній день, вбудовування послідовності ДНК у геном господаря часто

відбувається випадковим чином, що може мати небажаний вплив на розвиток і фізіологію організму [8, с. 116].

Трансгенні продукти можна розділити на три основні групи. До першої групи відносяться продукти, що містять одну або декілька харчових добавок, отриманих із генетично модифікованих організмів. Такі добавки мають вологоутримуючі, емульгуючі, стабілізуючі, підсолоджуючі та інші технологічні властивості. Їх вводять у відомі нам продукти харчування, такі як шоколад, морозиво, паштет, ковбаса, майонез, молочні продукти, харчові концентрати.

До другої групи відносяться продукти, отримані на основі генетично модифікованої сировини. Це картопляні чіпси, томатна паста, попкорн, соєве молоко та інші.

До третьої групи належать овочі та фрукти, які споживаються у сирому вигляді, наприклад, томати, дині, банани.

Виробництво і використання будь-якого із вказаних вище продуктів потребують проведення спеціальної оцінки їх біобезпеки. На даний час вже є розуміння того, в чому заключається ризик від використання трансгенних продуктів харчування [10, с. 5].

До причин, що викликають негативний вплив на здоров'я людини, можна віднести: а) можливість побічних ефектів від зміни хімічного складу їжі; б) виникнення мутацій, пов'язаних із утворенням у їжі нових речовин у процесі її технологічної обробки; в) розвиток невідомих раніше алергічних реакцій; г) занесення до патогенних бактерій генів стійкості до антибіотиків.

Регуляторна система деяких країн щодо ГМО побудована на принципі суттєвої еквівалентності. Згідно цього принципу порівнюються певні характеристики ГМ культур та продуктів з вмістом ГМО із звичайними сортами даного виду або з аналогічними продуктами без вмісту ГМО. Якщо вони співпадають, то ГМ культури та продукти із вмістом ГМО вважаються безпечними і не потребують додаткових досліджень.

Наприклад, японська компанія «Showa Denko К.К.» замінила звичайні бактерії, що продукують амінокислоту триптофан на трансгенні, у яких були прискорені процеси внутрішньоклітинного обміну, що збільшило синтез триптофану в клітинах бактерій. Компанія вирішила, що новий ГМ-триптофан еквівалентний попередньому. Тому ця амінокислота у 1988 році без перевірки на безпечність поступила до продажу. Пізніше було встановлено, що смерть більш ніж тридцяти людей була викликана однією причиною – токсином, що являвся продуктом розпаду цієї амінокислоти. Збільшення вмісту триптофану в клітинах бактерій призвело до реакції молекул одна з одною, утворюючи

високотоксичний склад, який не відділявся у процесі традиційного очищення кінцевого продукту.

Таким чином, використання принципу еквівалентності речовин традиційного і трансгенного продукту не може гарантувати безпеку.

Необхідно згадати про маркування продукції щодо наявності ГМО. Головна мета маркування продуктів — це надання споживачам необхідної інформації для вибору між продуктами з вмістом ГМО та звичайними продуктами. У цілому маркування може бути добровільним та обов'язковим. У випадку обов'язкового маркування об'єктом регулювання є наявність ГМО в готовій продукції або ГМ технологія як процес виробництва, де будь-який продукт, отриманий з ГМО, підлягає маркуванню, незалежно від того, містить він ГМО чи ні. Європейський Союз увів жорстку обов'язкову систему маркування, що базується на процесі виробництва, а не на продукті. В ЄС вимоги щодо маркування стосуються продуктів харчування, кормів, харчових добавок, підсилювачів смаку, продуктів, виготовлених на основі ГМО, а також продуктів харчування, що продають торговельні мережі та ресторани. Зокрема, відповідно до законодавства ЄС, маркуванню підлягають: а) харчові продукти, що є ГМО або складаються з ГМО (це може бути, наприклад, ГМ помідори чи ГМ лосось); б) продукти харчування, інгредієнти та добавки, що вироблені з ГМО (наприклад, олія — з ГМ сої, цукор — з ГМ цукрових буряків, лецитин — з ГМ сої, крохмаль — з ГМ кукурудзи); в) харчові продукти, інгредієнти чи добавки, що містять ГМО (наприклад, йогурт з ГМ бактерією); г) корми, вироблені з ГМО. Обов'язковому маркуванню не підлягають м'ясо та продукція тваринного походження, отримана з тварин, що споживали корми з вмістом ГМО [1, с. 41].

Найбільші дискусії у країнах ЄС виникають з приводу використання трансгенних організмів, що містять в якості маркерів гени стійкості до антибіотиків, які шкодять здоров'ю людини. У зв'язку з цим у Німеччині діє заборона на трансгенні організми, що містять даний ген.

У США, Австралії, Новій Зеландії та Канаді маркування продуктів з ГМО не передбачено, у Японії при виробництві продуктів харчування заборонено використання трансгенних компонентів. Це пояснюється положеннями Уругвайського раунду з сільського господарства, відповідно до якого країни-учасниці мають право встановлювати власні стандарти у сфері харчової безпеки.

В Україні на розгляд Верховної Ради був наданий проект закону про внесення змін до деяких законів України відносно інформування населення про вміст у харчовій продукції ГМО (zareestrovaniy pid № 0912 від 12 грудня 2012 року), яким було

запропоновано відображати на етикетці харчових продуктів інформацію про ГМО тільки у разі наявності в них зареєстрованих в установленому порядку ГМО або складових (інгредієнтів), які були отримані із зареєстрованих ГМО в обсягах, що перевищують 0,9%. Такий підхід до маркування продукції з ГМО застосовується в країнах ЄС, США, Канаді та інших країнах світу. Нажаль, зазначений законопроект не був ухвалений, але були внесені зміни до закону «Про якість та безпеку харчових продуктів»: «у разі наявності у харчовому продукті генетично модифікованих організмів (ГМО), якщо їх частка у харчовому продукті перевищує 0,9 відсотка в будь-якому інгредієнті харчового продукту, що містить, складається або вироблений з генетично модифікованих організмів, маркування харчового продукту повинно включати позначку "з ГМО"» [3].

Для такого маркування виробники вимушені витратити значні кошти, притому, що жодний ГМО в Україні не зареєстрований.

Експерти, враховуючи ресурсний потенціал України в галузі виробництва сільськогосподарської продукції, прогнозують, що ЄС в майбутньому стане одним з основних ринків збуту української сільськогосподарської продукції та продукції харчової промисловості. А тому, першочерговим завданням як держави так і виробників, являється необхідність забезпечення відповідності виготовленої продукції вимогам європейських нормативно-правових актів і стандартів щодо ГМО, інакше потенційні експортні можливості України будуть обмеженими.

Сьогодні право інтелектуальної власності на ГМ насіння захищається патентами, які надають їхнім власникам ексклюзивні права на його використання. Власник патенту може вимагати плату від фермерів, які використовують його ГМ насіння та культури, та переслідувати їх у судовому порядку за порушення прав інтелектуальної власності [1, с. 49].

Найбільша кількість патентних заявок у промислово розвинених країнах зафіксована у 1997 – 2000 роках. Після цього процес стабілізувався. Швидше за все причиною стало те, що на основну трансгенну сировину патенти вже отримані (такі як картопля, соя, кукурудза, томати, ріпак та інше), а розробка нових модифікацій потребує великих фінансових затрат, та й у багатьох країнах вони заборонені [2].

Угода ТРІПС встановлює три вимоги для отримання патенту на продукт чи спосіб: вони мають бути новими, містити рівень винахідності та мати промислове застосування [11, с. 23].

Конвенція УПОВ (1991), на відміну від ТРІПС, встановлює 4 вимоги для надання охорони рослинному сорту: він має бути новим; відрізнитись однією або більше явно вираженими істотними ознаками від будь-якого іншого сорту, існування якого на момент

подачі заявки та надання правової охорони є загальновідомим; виведений сорт повинен бути достатньо гомогенним (однорідним) відносно своїх характерних ознак; виведеному сорту повинна бути властива стабільність його істотних ознак. Для отримання правової охорони ГМ рослина має відповідати всім переліченим критеріям, проте виникають проблеми в зв'язку із виконанням вимог про гомогенність та однорідність ознак, адже існує загроза, що використані для модифікації чужорідні гени можуть повестися непередбаченим чином [6, с. 127]. Отже, патентна охорона даних об'єктів промислової власності повинна проводитися із урахуванням їх особливих специфічних властивостей.

До найважливіших нормативно-правових актів ЄС щодо ГМО належать: Директива 90/219/ЄС, доповнена директивою 98/81/ЄС про обмежене використання генетично модифікованих мікроорганізмів — регулює дослідження та виробничу діяльність із використанням ГМ мікроорганізмів у закритому середовищі; Директива 2001/18/ЄС про навмисний випуск у навколишнє середовище генетично модифікованих організмів — регулює експериментальне вивільнення ГМО в навколишнє середовище та розміщення ГМО на ринку; Регламент ЄС 1829/2003 про генетично модифіковані продукти харчування та корми — регулює розміщення на ринку ГМО продуктів харчування та кормів; Регламент ЄС 1946/2003 про транскордонний рух ГМО за винятком зумисного переміщення в рамках Співтовариства — регулює переміщення ГМО між ЄС та іншими країнами; Регламент ЄС 1830/2003 щодо відстеження і маркування ГМО та відстеження продуктів харчування і кормів, що вироблені із ГМО — регулює маркування та відстеження ГМО[7]. Рада ЄС з питань навколишнього середовища 12 червня 2014 року прийняла рішення надати державам-членам право обмежувати або забороняти вирощування ГМ культур, які були дозволені або проходять дозвільні процедури на рівні ЄС.

Законодавство України щодо регулювання ГМО потрібно розробляти відповідно до норм ЄС. Таким чином буде створена чітка система регулювання, реєстрація найбільш безпечних ГМО для здоров'я людини, а також будуть враховуватися власні інтереси України щодо регулювання допуску на ринок ГМ продукції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баласинович Б., Ярошевська Ю. ГМО: виклики сьогодення та досвід правового регулювання. – Київ – 2013, с.41 – 49.
2. Гаврилова О.Б. Охорона трансгенних харчових продуктів // Патенти і ліцензії. – 2004р, с.6 – 11.

3. Закон України №771/97 – ВР «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини», 23 грудня 1997р. зі змінами від 2002р.// Відомості Верховної Ради України. – 1998. - №19; ВВР. – 29 листопада 2002р. - №48.
4. Закон України №1103-V «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів», 31 травня 2007р.// Відомості Верховної Ради України. – 2007. - №35.
5. Картахенський протокол з біобезпеки до Конвенції про біологічне різноманіття, 29 січня 2000р.// Збірник міжнародно-правових актів у сфері охорони довкілля. – 2-ге видання. – Львів: Норма, 2002р.
6. Медведєва М.О. Міжнародне право і біотехнології. – Київ. – 2005р, с.127.
7. Суперечки про ГМО тривають.// Євробюлетень. Інформаційний бюлетень представництва Єврокомісії в Україні. – Вересень, 2003р.
8. Йойриш А.И., Красовский О.А. Правовые аспекты генной инженерии.// Государство и право. – 1997. -№3.
9. Directive 2001/18 of the European Parliament and of the Council on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms and repealing Council Directive 90/220, 12 March 2001 // Official Journal. – 2001. – L 106. – P. 1–39.
10. Meyer H. The Cartagena Protocol on Biosafety// Biotechnology and Development Monitor. – 2000. - №43.
11. The TRIPS Agreement and Convention on Biological Diversity. Paper IP/C/W/368 (Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights Working Document) Rev.1, revised 8 February 2006.

ДО ПИТАННЯ ПРО ІНСТРУМЕНТИ ПОСИЛЕННЯ ПРАВОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД

Чурилова Т. М.

*к.ю.н., доцент кафедри міжнародного, європейського та екологічного права ННІ права
Сумського державного університету*

Посилення правових можливостей є важливим процесом на шляху розвитку демократії та утвердження верховенства права в Україні. Головним обов'язком держави є забезпечення прав і свобод людини. Конституцією України закріплене право кожного на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.